

På fodboldbanen med Gud

Et speciale om kristendom og fodbold i Zambia

Af cand.mag. i Afrikastudier Buster Emil Kirchner

Tager man et kig i Zambias støvede historiebøger, står det hurtigt klart, at landets forhold til fodbold og kristendom har betydelige ligheder. Begge fænomener kom til området, der før Zambias selvstændighed i 1964 hed Nordrhodesia, som led i den britiske kolonimagts bestræbelser på at “civilisere” den afrikanske befolkning.

Den britiske kolonimagt havde to klare ambitioner: Først ville man opnå territorial suveræniteten for derigennem at skaffe sig adgang til de enorme kobberressourcer, der bugnede i den nordrhodesiske undergrund.

For at opfylde disse målsætninger måtte briterne dog først finde en måde at bilde afrikanerne ind, at deres skikke, sædvaner og eksisterende religiøse systemer var underlegne i forhold til de nytilkomne europæeres. Svaret lå, blandt andet, i fodbolden.

Med bibler og fodbolde

Det var i denne kontekst, at missionskirker med bibler i hænderne og fodbolde ved fødderne bedrev dét, som forskere siden har beskrevet som implicit medvirken til den omfattende politiske og kultu-

relle undertrykkelse af den i dag zambiske lokalbefolkning. Fodbold var med andre ord et magtmiddel, hvorigennem missionskirkerne introducerede den såkaldte muskulære kristendom, et samtidigt tankegods, der forbandt sport, særligt fodbold, med dyder som disciplin, selvpofrelse og patriotisk pligt, og som alt sammen blev betragtet som fordelagtigt for de “vilde” afrikanere.

Lokalbefolkningen afrikaniserede dog hurtigt det nye spil. Målstolper og bolde blev sammensat af improviseret materialer, og ofte var fodboldkampe kendetegnet ved, at spillere og trænere flettede deres eksisterende trospraksis ind i kampene. Spillere bandt perler og andre objekter om hoften, mens også kollektive riter fandt sted. Intet af dette behagede dog kolonisterne, der anså afrikanernes selvstændige fortolkning af sporten som en trussel mod idéen om fodbolden som et opdragende og disciplinerende magtværktøj.

Da Zambia den 24. oktober 1964 fejrede landets selvstændighed, var der ingen tvivl om, hvordan den nyvundne frihed skulle markeres. I hovedstaden Lusaka var uafhængighedsdagens højdepunkt en

fodboldlandskamp mellem Zambia og Ghana, og selvom hjemmeholdet tabte opgøret, blev kampen en indikator på, at fodbolden i de efterfølgende år skulle blive et nationsopbyggende projekt, der i nogen grad bidrog til at forene Zambias 72 etniske grupper og legitimere landets første præsident, Kenneth Kaunda. Det zambiske landshold fik således hurtigt tilnavnet KK11, opkaldt efter præsidentens initialer og de 11 spillere, der udgør et fodboldhold.

Den pentekostale eksplosion

I 1991 var Kenneth Kaundas tid ved magten forbi. Efter 27 år i præsidentstolen blev han afløst af Frederick Chilubas flertalsdemokrati efter et valg, hvor magtfulde kirker med rod i pinsebevægelsen havde banet vejen for Chilubas kandidatur.

Selvom kristen pluralisme altid har kendetegnet Zambia, så oplevede landet i slutningen af 1980'erne det, som den zambiske religionsforsker Chammah Kaunda har beskrevet som "den pentekostale eksplosion". I tråd med flere andre subsahariske lande begyndte hundredetusindevis af primært unge zambiere mod slutningen af 1900-tallet at bekende sig til den pentekostale kristendom.

Pinsebevægelsens teologiske rødder findes i forestillingen om Helligåndens kraft, og dens popularitet i Afrika kan blandt andet tilskrives, at anskuelsen af den afrikanske åndelige verden som stedet for uophørlig magt – som af folk kan udnyttes til forskellige formål – er forblevet intakt i overgangen til pentekostale trosforestillinger.

Kristen nationalisering og flystyrt

Med præsident Chiluba ved roret voksede pentekostalismen i Zambia hastigt, og her var særligt to begivenheder med til at forstærke ikke blot de pentekostale kirkers fremgang, men også pentekostaliseringen af zambisk fodbold.

Den første begivenhed oprandt blot to måneder inde i Chilubas præsidentperiode. Her deklarerede han, at Zambia nu officielt var en kristen nation, en deklaration, præsidenten sågar efterfølgende fik indskrevet i landets forfatning som en såkaldt præambel. Selvom teologer, politikere, journalister og flere andre siden har påpeget, at deklarationen i høj grad var en pentekostalisering af nationen, og at Chilubas politiske motiver er svære at ignorere, så har erklæringen printet sig dybt ind i zambiernes nationale selvforståelse.

Omtrent to år senere, i april 1993, blev Zambia ramt af det, som forfatteren Rigdeway Liwena har beskrevet som "den største tragedie, den unge nation endnu havde oplevet". På tragisk vis omkom hele det zambiske fodboldlandshold i en flyulykke nær kysten til Gabon. Kisterne med de afdøde fodboldspillere og delegerede blev siden transporteret til Independence Stadium i Lusaka, hvor præsident Chiluba bad en følelsesladet bøn. Gentagne gange forbandt han flykatastrofen med pentekostal symbolik, inden han brød sammen i gråd foran den sørgende forsamling.

I Zambias fodboldlandskab fik de to epokegørende begivenheder i grove træk den betydning, at det nu ikke længere var velanset at udføre afrikanske religiøse

praksisser forud for fodboldkampe. I stedet blev pentekostale præster i stigende grad tilkaldt for at helliggøre sporten, mens de afrikanske religiøse praksisser blev gemt af vejen og praktiseret i det skjulte. Det oprindelige trossystem var altså i allerhøjeste grad i live, men var nu så socialt og politisk uønsket, at det måtte bekæmpes udadtil.

Gospelsange mod *juju*-angreb

Disse historiske omstændigheder giver anledning til refleksion. For mit eget vedkommende er mit speciale min hidtil tredje akademiske bestræbelse på at kortlægge, hvordan fodbold, religion og nationalisme er dybt sammenflettede i Zambia.

Efter mine to feltstudier i landet står det særligt skarpt for mig, at zambiske fodboldaktører besidder en fælles forestillingshorisont, hvor kristendom og afrikanske religioner i høj grad sameksisterer. *Juju* – som er fodboldbetegnelsen for afrikansk religiøs praksis – vil ingen af de efterhånden talrige zambiske fodboldspillere, jeg har interviewet, kendes ved.

Alligevel har de fleste spillere erfaring med at blive angrebet af *juju*, mens de samtidig vurderer, at kristne praksisser som bøn og gospelsange bør bruges som modsvar eller beskyttelse mod modstanderens formodede *juju*-angreb. Med andre ord udgør fodboldbanen ikke blot en kamp om de tre point, der uddeles efter en sejr, men også en spirituel parallelkamp mellem kristendom og afrikanske religioner.

Uden at negligere at den pentekostale kristendom i Zambia har indlejret elementer af såkaldt afrikanske religioner,

og at der altså kan være tale om synkretisme, så vil jeg argumentere for, at zambiske fodboldspillere på et religiøst og moralsk plan ikke har været i stand til at underordne den ene religiøse praksis under den anden. Dét har, hævder jeg, medført, at fodboldspillerne lever i et religiøst og postkoloniale spændingsfelt mellem to modstridende kulturelle logikker. Det er en udfordring, der særligt kommer til udtryk i form af såkaldt semiotiske konflikter.

Disse semiotiske konflikter indebærer, at der i den zambiske fodboldverden er flere objekter, som de involverede aktører har mere end almindelig svært ved at kategorisere. Det er således hændt mere end én gang, at en zambisk fodboldklub er blevet tildelt straf af Det Zambiske Fodboldforbund (FAZ) for at sprøjte ukendt væske på nettet i modstandernes mål. *Juju*, mener FAZ. Vievand, siger klubberne.

Alle kan blive præst

Med den spirituelle gennemsyning af fodbolden er der i Zambia dannet grundlag for, at det religiøse kan manipuleres af hvem end, der sætter sig for den religiøse bordende. Jeg har i den forbindelse fulgt i hælene på fire pentekostale præster, som er tilknyttet zambiske fodboldklubber. Her beder de, prædiker og introducerer gospelsange for klubberne, ligesom de i nogen grad udfører eksorcisme forud for vigtige kampe.

Jeg ankom til felten med overbevisningen om, at ethvert fodboldhold havde en *fodboldpræst* tilknyttet. Hurtigt blev jeg klogere. *Fodboldpræst* var slet ikke et begreb, der eksisterede andre steder end i mit Word-dokument, og det var sågar

langt fra alle klubber, der havde præster tilknyttet. Derimod erfarede jeg, at flere klubber til gengæld opretter interne religiøse strukturerer, der er sammenlignelige med de pentekostale kirker. En eller flere af spillerne overtager ganske enkelt rollen som præst og beder, prædiker og synger med holdene, der også i fraværet af en præst etablerer deres egne gudstjenester stærkt påvirket af pentekostal liturgi.

Rollerne i zambisk fodbold er altså aldeles flydende. Præster, som jeg indledningsvist udelukkende forbandt med deres religiøse autoritet, har alle spillet fodbold på eliteplan. Fodboldtrænere, som ikke besidder formelle roller i kirkelige institutioner, beskrives omvendt af fodboldspillere som "Men of God". En fodboldspiller kan altså være præst, mens fodboldklubberne rekrutterer en præst på baggrund af dennes meritter i fodboldverdenen.

Man fristes til udelukkende at forbinde præsternes funktion i klubberne med ønsket om en sejr på fodboldbanen. Alligevel er en sådan analyse – om end sand – blot den halve fortælling.

Præster og social mobilitet

I tillæg til klubbernes ønske om religiøs manipulation af fodboldkampe udfører præsterne eller de spillere og trænere, der indtager rollen som præst, også en anden vigtig opgave i zambisk fodbold. De understøtter nemlig opadgående social mo-

bilitet for fodboldspillerne i deres liv uden for banen.

Der synes i Zambia at være en udpræget holdning til, at forholdet mellem præst og kirkegænger bør give både økonomiske og sociale fordele for sidstnævnte. Det er en konsensus, der også er at finde i fodbolden, om end i modificeret form, da spillere og trænere udfylder præstens traditionelle rolle.

Den britiske antropolog Naomi Haynes, som har beskæftiget sig indgående med Zambia, hævder, at pentekostal kristendom understøtter muligheden for opadgående social mobilitet ved en konstant søgen efter asymmetriske magtrelationer, oftest mellem præst og kirkegænger. Haynes har i forlængelse heraf pointeret vigtigheden af religiøs karisma. Pentekostale præster er, påpeger hun, simpelthen de kirkegængere, der har avanceret længst i deres menigheder med hensyn til de åndelige færdigheder, oftest udtrykt ved dyb, inderlig bøn, som alle pentekostale kristne higer efter at styrke.

På den måde tilbyder præsterne i zambisk fodbold, at spillerne via bøn og gospelsange kan udvikle karismatiske færdigheder, der i sidste ende kan føre til, at de starter deres egen præstegerning. Det er langt fra urealistisk i et land præget af religiøs fleksibilitet og et liberaliseret kirkeligt landskab, hvor meget lidt begrænser almindelige mennesker fra at starte en kirke.